

SZENT ISTVÁN EGYETEM GÖDÖLLŐ
Gazdálkodás és Szervezéstudományi Doktori iskola

DOKTORI (Ph.D.) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**A vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudásformák
szerepe és változása Hargita megyében**

Készítette:
Mátéffy Mária-Aranka

Gödöllő

2014

A Doktori Iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás- és szervezéstudományok

vezetője: Dr. Lehota József
Egyetemi tanár, az MTA doktora
A Gazdálkodás és Szervezéstudományok
Doktori Iskola vezetője

Témavezető: Dr. Kulcsár László
Egyetemi tanár, kandidátus
Nyugat-magyarországi Egyetem Sopron
Társadalomtudományi alelnök
MTA Veszprémi Területi Bizottság

.....
az iskolavezető jóváhagyása

.....
a témavezető jóváhagyása

1. BEVEZETÉS	4
1.1 A téma aktualitása, jelentősége	4
1.2 A dolgozat célja	6
1.3 A doktori értekezés kiinduló hipotézisei	7
1.4 A kutatómunka elméleti háttere	7
2. ANYAG ÉS MÓDSZER	11
2.1 Az alkalmazott módszerek	13
2.2 A vidékfejlesztési folyamat és fontosabb szereplői	16
3. EREDMÉNYEK	17
3.1 Az információ források megítélése	17
3.2 A menedzseri tudás elfogadottsága	19
3.3 Menedzseri és szakértői tudás - üzleti alapon	22
3.4 Az eredmények összefoglaló áttekintése	24
3.5 Új vagy újszerű tudományos eredmények bemutatása	27
4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	28
4.1 A kiinduló hipotézisek elfogadása vagy elvetése	28
4.2 További megállapítások és javaslatok	30
5. A TÉZISFÜZETBEN HIVATKOZOTT IRODALMAK JEGYZÉKE	32
6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK	34

1. BEVEZETÉS

1.1 A téma aktualitása, jelentősége

A vidékfejlesztés témaköre az 1990-es évek végétől van jelen a székelyföldi térségben, ezen belül a vizsgálatom területét képező Hargita megyében. Ez a tematizáció nem folytonos, nem rendszerszerű, állandó és legitim szakmai vagy intézményi képviselője nem alakult ki. A vidékfejlesztési tematizációnak többféle formája mutatkozott: vidékszociológiai kutatások, szakmai és közéleti fórumok, médiaanyagok, megyei és kisebb léptékű fejlesztéspolitikai tervek, kistérségi szerveződések, Magyarországról a térségbe irányuló tudástranszfer törekvések, szakkiadványok megjelentetése, megyei vagy külső partnerekkel kialakított vidékfejlesztési projektek, egyetemi alapszakok működtetése. Természetesen az erdélyi vidék társadalmával, gazdaságával foglalkozó írások nem a kilencvenes évektől datálódnak. A vidékfejlesztési törekvéseket megalapozó szociológiai, néprajzi, kultúraantropológiai kötetek, cikkek sokat segítettek a vidéki társadalom és gazdaság viszonyainak megértésében. A meghatározó szakirodalmi múlt mellett ösztönző erőt jelentett kezdetben a magyarországi vidékfejlesztési gyakorlatok megismerése, a székelyföldi térség alapvetően vidéki jellege, a térségben élőknek az a törekvése, hogy a rendszerváltás után valamilyen további fejlődési utat találjanak. A későbbiek során pedig az aktivitás növekedését jelentette az EU-csatlakozás lehetősége, az EU szakpolitikák megismerése (Kovács – Kulcsár, 2010) és az országos léptékű programok, támogatások elindulása is. Ebben az aktivitásnövekedésben a kilátásba helyezett, meglehetősen magas összegű támogatás elérése játszotta a legnagyobb szerepet.

A fent jelzett folyamatok azonban olyan társadalmi-gazdasági, történeti, kulturális környezetben zajlottak és zajlanak ma is, amely az EU közvetítette fejlesztési minták, módszerek átvételét és beépítését a romániai, közelebbről a Hargita megyei gyakorlatba nem tették változtatás, torzulás nélkül lehetővé. A dolgot nem tér ki ennek a folyamatnak mindenre kiterjedő, részletes tárgyalására, de tudnunk kell, hogy az EU által kívánt intézmények létrehozása nem jelenti automatikusan azok nyugati mintájú működését is.

A sokféle tematizáció és kezdeményezési elképzelés között mindmáig nagyon kevés teret kapott az a kérdés tehát, hogy milyen jellegű, felkészültségű térségi humán erőforrás és intézményrendszer lenne képes befogadni, adaptálni és működtetni a vidékfejlesztéshez szükséges szakmai tudást a sokszínű erdélyi vidéki környezetben. Általában mindenki hangoztatja, vagy legalábbis elfogadja azt a véleményt, hogy tanulni kell, szakemberekre szükség van. Ezzel kapcsolatban voltak és vannak is kezdeményezések, de a humán erőforrás fejlesztésével kapcsolatban máig nem alakult ki átgondolt, egységes koncepció, program a vidéki térségekben. A tudás helye, fontossága, megjelenési formája, működési módja a vizsgált térségben nem vált igazán fontos témává és napjainkban sem mutatkozik ebben lényeges pozitív változás.

A tudás különböző típusainak fejlesztése, az egyes típusokkal való önkormányzati és központi kormányzati törődés hiánya többféle negatív következményhez vezethet. Sok helyen láthatjuk, hogy az új kezdeményezések csak a máshol látott példák utánzására épülnek, és nem a térség sajátos jellegéből, erőforrás készletéből merítkeznek. Ezért nem válhatnak igazán fenntartható jellegűvé. Többnyire nem alakulnak ki helyi sikeres, követhető példák, amit a helyi szereplők elismernek, fontosnak tartanak, így a lemaradás térségi szinten egyre nyilvánvalóbb.

Ma már a vidékfejlesztés nemzetközi szakértői egy új vidékfejlesztési paradigma megjelenéséről írnak (Van der Ploeg et al, 2000 – Marsden, 2006 b), és ennek keretében a vidék felértékelődését, a lokalitás előtérbe kerülését hangsúlyozzák. Továbbá azt is hangsúlyozza az irodalom, hogy a sikeres vidékfejlesztés a különféle tudásformák interakcióján alapszik (Bruckmeier, 2004). Ezzel szemben a vizsgált térségben a tudásformák számbavétele, megjelenési módjuk vizsgálata sem történt még meg. Meggyőződésünk, hogy egy ilyen munka szakmai megalapozására az elemzett térségben is szükség van. Ennek hiányában kicsi az esély arra, hogy a környezethez és az ott élő emberekhez illeszkedő vidékfejlesztési kezdeményezések szülessenek a térség társadalmi-gazdasági viszonyait és az ott élők életminőségét fejlesztve.

1.2 A dolgozat célja

A dolgozat arra törekszik, hogy a Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat kontextusában mutassa be a tudásformák megjelenési módját, valamint az egyes tudásformák egymáshoz való viszonyát. Bruckmeier (2004) munkája alapján *a tudományos, a menedzseri és a tradicionális/helyi tudás megjelenési formáit vizsgálja*. Mivel ezek a tudásformák nem programszerűen, nem tervezett módon jelentek meg és működtek, ezért feltárásuk, működési módjuk csak a megyei vidékfejlesztési folyamat alakulásához kapcsolatosan ragadható meg. A megyei vidékfejlesztési folyamat képezi azt a környezetet, amelyben az egyes tudásformák megjelentek, működtek, tematizálódtak vagy alkalmanként háttérbe szorultak. Maga a vidékfejlesztési folyamat többféle hatásra, sok esetben véletlenszerűen alakult. Időnként nagyobb lendületet vett, máskor lelassult vagy stagnált. Ezért nyilvánvaló, hogy benne a tudásformák megjelenése, működése, egymáshoz való viszonya is sokszor esetleges, sokféle, nyilvános vagy szakmai tematizációja is véletlenszerű lehet.

Természetesnek tekinthető, hogy a térségi vidékfejlesztéssel kapcsolatos szakmai munkák, policy jellegű anyagok többsége az eddig elért eredmények számbavételére vagy a továbblépési lehetőségek keresésére, a fejlesztési javaslatok megfogalmazására koncentrálnak. Ennek több oka is van, így például az, hogy Hargita megyében a vidékfejlesztési folyamat korábban indult be, mint Románia más régióiban, és korábban, mint ahogy az első országos léptékű programok megfogalmazódtak. Így például Hargita megyében akkor alakult 15 kistérség, amikor ez a fogalom országosan még ismert sem volt, és jogi keret sem volt kistérségek létrehozására. Ez a helyzet is oka lehet annak, hogy az elért eredmények felmutatása mind a mai napig sokszor fontosabb, mint a helyzetelemzés. A vidékfejlesztési folyamat bemutatására voltak korábban kísérletek (Biró Z., 2006, Koszta, 2004, Mátéffy, 2004) Hargita megyében, ezek azonban a tudásformák kérdéskörét nem érintették. Mivel a dolgozatban tárgyalt témakörnek a vizsgált térségben szakmai elemzési előzménye nincs, ezért a munka alapvetően tényfeltáró, alapozó jellegű.

1.3 A doktori értekezés kiinduló hipotézisei

A kutatás hipotéziseit az alábbiak ismertetik:

- a) A Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat kialakította a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudásformák számára a megjelenési lehetőségeket.
- b) A térségre azonban nem jellemző, hogy kihasználná a különböző tudások együttműködése által nyújtotta lehetőségeket. A tudásformák egyidejű megjelenése elmaradt;
- c) A tudásformák megjelenési módozatai véletlenszerűek, esetlegesek, változóak voltak. Ez alól kivételt képez a menedzseri tudás.
- d) A tervezés, a programszerűség hiánya nem tette lehetővé azt, hogy a tudásformák között interakció alakuljon ki.

A hipotézisek a dolgozatnak azt az elemzési vonalát követik, amely során az egyes tudások eltérő érvényesülésének folyamatát követjük nyomon. A társadalom fejlődésének sajátos Kelet-európai jellegzetességei következtében az egyes tudás típusoknak a vidékfejlesztésben játszott szerepe nem egyforma súlyú. A menedzseri tudás középpontba kerülése, a többi viszonylagos elhanyagoltsága jelzi a központi intézményekhez való kapcsolódás elsőbbségét, a helyi demokratikus törekvések háttérbe szorulását.

1.4 A kutatómunka elméleti háttere

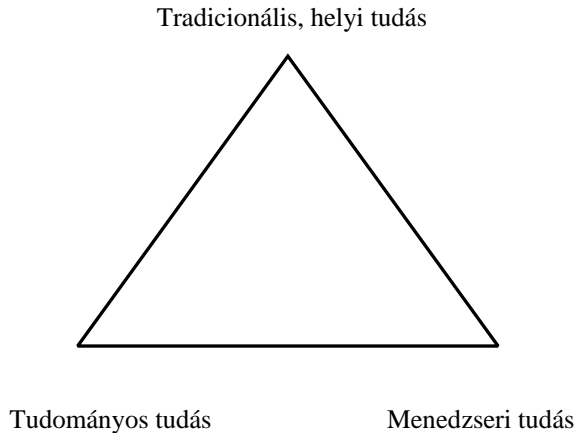
A tudásformákkal, illetve a különböző tudások közti interakcióval foglalkozó szakirodalmi anyagok közül a CORASON projektben készült Bruckmeier tanulmány jelentette az alapvető kiindulópontot. A tudományos tudás, a menedzseri tudás és a tradicionális/helyi tudás Bruckmeier-féle elkülönítése és értelmezése hasznosnak mutatkozott ahhoz, hogy számba vegyük és leírjuk a vidékfejlesztési tudásokat a vizsgált térségben (Bruckmeier, 2004, 2009, Kelemen és mások, 2007). Az idézett szerzők hangsúlyt helyeznek arra, hogy a tudásformák közti interakciókat elemezzék, a vidékfejlesztés terén pedig a fenntarthatóság feltételeként jelölik meg a tudásformák közti hatékony interakciókat. Kulcsár és Székely (2014) szintén felhívják a figyelmet a vidéki térségekben a különböző tudásformák kapcsolatának fontosságára a klimatikus változásokkal kapcsolatos társadalmi sérülékenység csökkentése, az adaptáció hatékonyságának

növelése érdekében. Jelen dolgozat kereteiben első lépésben a tudásformák jelenlétét, működését kíséreljük meg számba venni. A köztük lévő kapcsolat teljes feltárására már egy következő munka keretében vállalkozhatunk.

A vidékfejlesztési paradigmák többsége kitér a különböző tudásformák jelentőségére, ha nem is minden esetben teszi ezt meg explicit formában. G. Fekete Éva (2008) az endogénfejlesztés fontosságával kapcsolatos szempontokat emelte ki, s ebben a megközelítésben a helyi, tradicionális tudás jelentőségét hangsúlyozta. Tanulmánya megerősített abban, hogy a vidéki térségek versenyképességének vizsgálatánál az endogén tényezőkre, s ezen belül a helyi tudásra nagy figyelmet kell fordítani. Van der Ploeg munkásságában gazdagon találunk példákat a helyi, tradicionális tudás szerepének kiemelésére a vidékfejlesztési törekvések elméleti megalapozásánál. Ezt a típusú tudást azonban nem lehet azonosítani az endogén erőforrásokkal. Van der Ploeg az endogén erőforrások között tartja számon az ún. vállalkozói tudást is, amely főként külső kapcsolatokra épít (Van der Ploeg, 2009). Az endogén erőforrások sokkal tágabban értelmezhetők, s a helyi tudás csak egy részét öleli fel ennek a fogalomnak. Lowe (1995) tíz évvel ezelőtt figyelt fel arra, hogy az európai vidékfejlesztési modellekben a “bottom-up” programfilozófia veszít jelentőségéből a kívülről érkező, exogén fejlesztési modellek javára. Megjegyzik, nem is lehet igazán elkülöníteni a kettőt egymástól. Kérdés csupán az, hogy a társadalmi, intézményi berendezkedés melyik megoldás dominanciáját támogatja.

Van der Ploeg és Marsden (1994, 1995, 2000, 2003, 2006, 2008, 2009), valamint de Haan és Long (1997) nagy hangsúlyt helyeztek a tradicionális tudás szerepére és a többi tudásformával való összefüggésére. Marsden és Van der Ploeg (2008) vidékfejlesztési paradigmájukat egyenesen erre a tényezőre építették, s határozták meg azt a hálót (web), amely a vidékfejlesztés térségi és funkcionális összefüggéseit írja le. A tradicionális tudás, a tudományos tudás és a menedzseri tudás hármast jellegét egy ábrával szemléltetjük a következőkben.

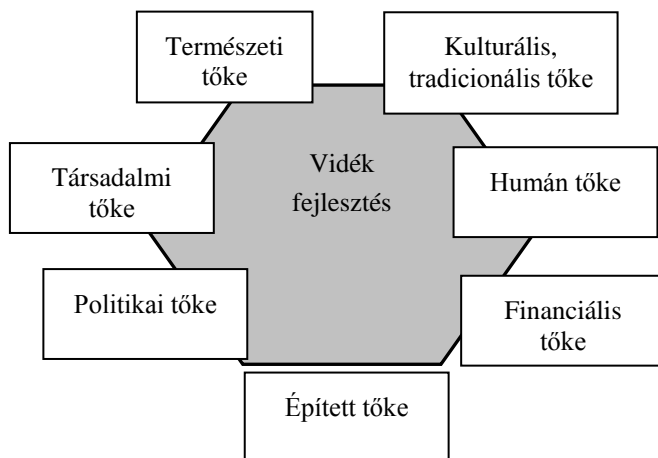

1. ábra: Vidékfejlesztési tudástípusok

Az 1. ábra érzékelteti, hogy a különböző tudások között egy közel egyensúlyi állapot lenne a kívánatos. Ez azonban csak ritkán valósul meg, s többnyire valamelyik típusú, általában a menedzseri tudás, vagy a tradicionális tudás dominálja a másik kettőt. A három tudástípus együttműködését, egymást ösztönző erejét lenne tehát kívánatos tapasztalni a vidékfejlesztési paradigmák esetében, de erre sajnos meglehetősen kevés példa akad.

A tudományos tudást elsősorban a szaktanácsadási intézmények és tevékenységek képviselik a helyi szereplők számára a vidékfejlesztés területén. Tradicionálisan mezőgazdasági termelés központú tevékenységüket támogatóknak kell az üzleti, közgazdasági jellegű tudományos tudás felé, közelítve a kapcsolatukat a menedzseri tudás felé (Kulcsár – Obádovics, 2000). A menedzseri tudást képviselik azok az intézmények és vezető munkatársaik, amelyek az EU által megkívánt programozási folyamatok megvalósulását segítik.

Más megközelítést tartalmaz az USA vidékfejlesztési szakértői közül az egyik legismertebb szerzőpáros, a Flora házaspár (Flora – Flora, 2008). Vidékfejlesztési paradigmájuk az eltérő tőkefajták jellegzetességeit elemzi a vidékfejlesztés szempontjából.

Forrás: Flora és Flora, 2008

2. ábra: Vidékfejlesztési tőkefajta

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A dolgozat arra törekszik, hogy bemutassa a vidékfejlesztéshez kapcsolódó különféle tudásformák megjelenését a Hargita megyei vidékfejlesztési folyamatban. A megyei vidékfejlesztést bemutató elemzés részletesen tárgyalja azt, hogy ez a folyamat 1990-től máig nem előre eltervezetten, programszerűen folyt. Sokféle elemből tevődött össze, s a folyamatnak ezek az elemei egymástól függetlenül bukkantak fel és működtek, köztük kevés volt a kapcsolat. A vidékfejlesztési folyamatnak ebben a környezetében a tudásformák felbukkanása, működése is esetleges és hullámszerű volt. Mai szemmel, a folyamatra visszatekintve lehet látni a különböző tudásformáknak a megjelenését, működését, de azt kell hangsúlyozni, hogy a maguk helyén és idején a tudásformák megjelenése sem volt programszerű, nem is különült el az általános vidékfejlesztési folyamattól.

Ahhoz, hogy a vidékfejlesztési folyamat egészére visszatekintve a tudásformákat száma lehessen venni, szükség volt olyan fogalmi keretre, amely eszközt kínál az ilyen vizsgálat elvégzéséhez. Ennek előzménye az volt, hogy a doktori program során végzett terepmunkák és részelemzések, a terepen szerzett személyes tapasztalatok majdnem minden esetben előtérbe hozták a vidékfejlesztéshez kapcsolódó humán erőforrás témáját. Ennek kapcsán alakult ki az a meggyőződés, hogy elemezni kell azt, hogy a vizsgált terepen a vidékfejlesztéshez kapcsolódva milyen tudásformák milyen módon jelentkeztek, működtek.

A CORASON (A Cognitive Approach to Rural Sustainable Development) projekthez¹ kapcsolódó szakmai anyagok és publikációk tartalmazták azt az elgondolást, hogy a tudásformák, illetve a tudásformák közti interakció nagy szerepet játszhat a vidékfejlesztésben (Csurgó – Kovách – Kucerová, 2007, Kelemen – Megyesi – Nagy, 2007). A CORASON projekt szakmai anyaga több olyan megközelítést tartalmazott, amely a tudásformákkal és a tudás interakcióval kapcsolatos vidékfejlesztési megközelítésekre² hívta fel a figyelmet, mint például

---

¹A CORASON –A Cognitive Approach to Rural Sustainable Development projekt 2004-ben indult, a program weblapja sajnos már nem aktív, így az anyagok csak publikált formában érhetők el.

²erről áttekintést lásd: Kelemen – Megyesi – Nagy 2007, 124-126 lap

arra a Bruckmeier által kidolgozott tudásforma felosztásra, amely a projektben is a szakmai elemzések kiindulópontját képezte³.

Bruckmeier háromféle tudásformáról beszél (Bruckmeier, 2004; Bruckmeier – Kopytina, 2006, rövid ismertetését lásd Kelemen és mások, 2007), a szakértői/tudományos tudásformáról, a helyi/endogén tudásról és a menedzseri tudásról.

Az alábbiak rövid összefoglalóját adják a három tudásforma fontosabb jellemzőinek. (Bruckmeier, 2004)

A tudományos tudás jellemzői:

- Explicit jellegű
- Jól dokumentált, kidolgozott
- „Biztos” tudás
- Intézményes körülmények között sajátítható el (egyetemi képzés, szakkönyvek)
- Szekvenciális, logikusan felépített
- Tartalma: elméletek, módszerek, kutatási eredmények, technológiai eljárások
- Mindig le kell fordítani a helyi adottságok igényei szerint.
- Ismeretterjesztés. A tudományos tudást a gyakorlatban alkalmazni mindig csak a helyi tudáson keresztül, a helyi szereplőkkel együtt lehet.

A tudományos tudás ebben a térségben tulajdonképpen az agrármérnökök tudása. Azt elemezzük, hogy a térségben hogyan alakult az ilyen tudás helye, szerepe, hogyan szorult ki mellékes szerepbe, mi lett vele máig, hogyan viszonyul a többi tudásformához.

A helyi/endogén tudás jellemzői

- Tradicionális: nemzedéki hagyományozás
- Helyi: helyspecifikusság, nem csak örökölt tudás
- Tacit (hallgatólagos, magától értetődő) formákban van jelen
- Kísérleti jellegű, az adott helyzetek függvényében a felhasználást igazitjuk
- Informális módon sajátítható el (egymás figyelése vagy követése stb.)
- Szimultán, holisztikus jellegű
- Jó példa: a gazdálkodás igazodása a helyi földrajzi adottságokhoz

---

³CORASON-project WP 2 Input-paper “Theoretical and conceptual framework” (final version) Karl Bruckmeier, December 2004 CORASON – Framework for the Analysis of Rural Sustainable Development.

Ez a tudás a térségben tulajdonképpen a gazdálkodó családokban, az induló kisebb vállalkozásokban mutatkozik meg.

A menedzseri tudás jellemzői

- A projektszemléletet hozta előtérbe
- A projekt elit hordozza, közvetíti
- Jogi, pénzügyi, intézményi viszonyokról való tudás, kapcsolódó intézményi szokás- és eljárásrendszerek
- Pályázatírás
- Adminisztráció, ügyintézés
- Projektmenedzsment
- Tartalom: fejlesztési támogatás, eszköz, ötlet, tudás, hatalom, lobbi (a projekt elit ezt közvetíti és/vagy birtokolja)
- Tudományos és helyi elemekkel egyaránt rendelkezik

A menedzseri tudás az az új tudás a térségben, ami a pályázatokkal, a vidékfejlesztéssel jelent meg. Ma már sokat írnak ennek a tudásnak a képviselőiről, a projekt elitéről stb. a dolgozat bemutatja ennek a tudásformának a megjelenését is ebben a térségben, a meggyökerezésével kapcsolatos problémákat. A hivatkozott szakirodalom rendszerint kiemeli a különféle tudásformák közti interakciók fontosságát. Tomka hangsúlyozza a különböző tudásformák találkozásának további előnyét (Tomka, 2009), Polányira hivatkozva, miszerint az *explicit tudás* és a *tacit tudás* találkozási innovációt generál.

2.1 Az alkalmazott módszerek

A személyes szakmai érintettség rövid vázlata:

A tudásformák feltérképezéséhez elsősorban arra volt szükség, hogy elkészítsük az 1990-től napjainkig tartó Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat minél teljesebb számbavételét. Ebben a munkában nagy segítséget jelentett a személyes részvétel és tapasztalat, hiszen a folyamat legfontosabb hivatalos intézményi szereplője mindvégig Hargita megye Önkormányzata volt, és ebben az intézményi keretben 1996-tól 2010-ig kifejezetten ezen a szakterületen dolgoztam, fejlesztési igazgatóként, később pedig osztályvezetői megbízásban. Ugyanakkor aktív résztvevője voltam annak a megyei programnak is, amelyet a megyei önkormányzat és a városi önkormányzat részvételével a csíkszeredai székhelyű Regionális Képzési Központ indított, s amelynek keretében első alkalommal került sor szervezett

vidékfejlesztési tudástranszferre. Ennek a programnak a következményeként alakult 15 kistérség Hargita megyében, és ebben a programban készült el a Sapientia EMTE csíkszeredai Vidékfejlesztési szakának az előkészítő anyaga is.

Ez a személyes érintettség lehetővé tette azt, hogy ismerjem a megyei vidékfejlesztési folyamat szereplőit, dokumentumait illetve személyes tapasztalat alapján a szervezési folyamatokat, programkonceptiókat is. Szakmai kötelezettségeim közé tartozott az országos és a megyei jogszabályalkotás nyomon követése, ez a dokumentumanyag nagy segítségemre volt a megyei vidékfejlesztési folyamat rekonstruálásban. A megyei önkormányzatnál végzett munka után a Közép Fejlesztési Régió intézményrendszere keretében folytattam a közvetlen tapasztalatszerzést, illetve 2010-től aktív kezdeményezője voltam a megyei LEADER folyamat tervezésének, és 2012-től munkaszervezet vezetője vagyok az egyik LEADER Helyi Akciócsoportnak.

A vidékfejlesztési tudásformák beazonosítása, elemzése az adatgyűjtést és a már összegyűjtött szakmai anyagok másodelemzését jelentette. A különböző tudásformák jelenlétét és a gazdálkodók értékelését ezekről a tudástípusokról kérdőíves vizsgálat segítségével tártam fel a megyei gazdálkodók körében. Az 522 megkérdezett tartalmazó adatbázist SPSS programban dolgoztam fel. A minta térségi és települési összetételét a következő táblázat tartalmazza.

1. Táblázat. A kérdőíves vizsgálat mintájának területi megoszlása

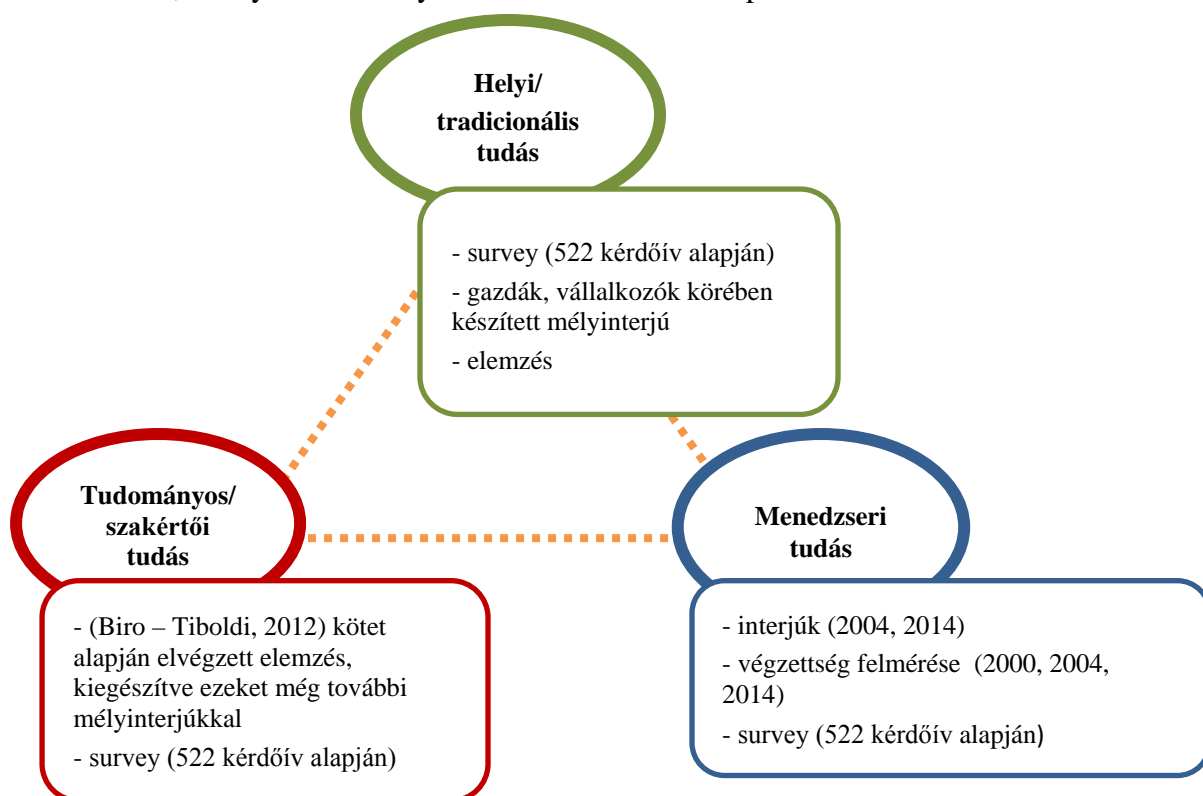
Régió	Kérdőívek száma
Csík:	205
Csík városok:	20
Csík községek:	185
Gyergyó:	132
Gyergyó városok:	10
Gyergyó községek:	122
Udvarhely:	185
Udvarhely városok:	48
Udvarhely községek:	137
Összesen:	522

Másodelemzés keretében dolgoztam fel újra a 15 kistérségi társulás menedzserével 2004-ben készült interjúkat (Koszta, 2004). Hasonló interjúkat készítettem 2008-ban e pozíciókban lévő menedzserekkel, azzal a céllal, hogy lehetőségem legyen a változások elemzésére. Az interjúk tartalomelemzésének szempontjai kidolgozása után két közreműködő munkatársat kértem fel a 15 interjúszöveg tartalomelemzésére. Ahol a két elemző item-jei különbséget mutattak, ott közös megbeszélés keretében értelmeztük az interjú adott részletét.

A helyi tudás elemzése céljából gazdák, vállalkozók körében készítettem mélyinterjúkat és ezeket elemeztem.

A tudományos tudás térségi megjelenésére, működésére vonatkozóan a Tudomány Háza által kiadott kötetben közölt interjúk (Bíró – Tiboldi, 2012) elemzését végeztem el, kiegészítve ezeket még további mélyinterjúkkal.

A megyei vidékfejlesztési folyamat áttekintése szükségessé tette, hogy összegyűjtésre kerüljön minden olyan publikált és nem publikált térségi szakmai munka, amely ennek a folyamatnak alakulásával kapcsolatba hozható.

3. ábra: A tudásformák kutatásának módszerei (saját szerk., 2014)

2.2 A vidékfejlesztési folyamat és fontosabb szereplői

A tudásformák megjelenéséről, működési módjáról, társadalmi szerepéről csak akkor tudunk képet alkotni, ha fölvezetjük az 1990 utáni megyei vidékfejlesztési folyamatot, a maga aktoraival és szakmai tartalmaival. Amint arra már a bevezető részben is utaltam, olyan folyamatról van szó, amely nem rendszerszerűen, nem programszerűen alakult ki és működött. Több ponton, többféle módon indult, többféle hatással, általános szervező-koordináló intézményi képviselője máig sincsen. Magában a folyamatban sokféle igény, utánpótlás, saját kezdeményezés, koncepció keresett helyet magának, anélkül, hogy ezek valamiféle rendszerbe összerendeződtek volna. Ami pedig a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudásformákat illeti, az alábbiakat kell kiemelni:

- a vidékfejlesztési folyamat nem tudásformákra alapozott, hanem elsősorban máshol látott példák utánpótlására, átvételére, vagy kisebb-nagyobb helyi, mikroregionális kezdeményezésekre.
- a tudásformák iránti igény (elsősorban a menedzseri tudás iránti igény) menetközben vagy a keretek kialakulása után merült fel, változó mértékben, változó módon. A vidékfejlesztési folyamat olyan laza keretként működött, amely a tudásformák megjelenésének is helyet adott, ha került olyan szereplő, aki ezt szorgalmazta.

A dolgozatban elsősorban arra törekszem, hogy magáról a vidékfejlesztési folyamatról adjak helyzetképet. Mivel eddig ennek a folyamatnak az átfogó leírása nem történt meg, csak arra vállalkozhatom, hogy bemutatom a működés fontosabb állomásait, a fontosabb intézményi aktorokat, és azokat a térségi szakmai tematizációkat amelyek ezt a folyamatot jellemezték. Mindez általános kontextust, keretet, vagy inkább csak egyféle értelmezési háttérrel képez a tudásformák, működési módja számára.

3. EREDMÉNYEK

3.1 Az információ források megítélése

A gazdálkodók körében 2014-benvégrehajtott kérdőíves felmérés elsősorban az információszerzés forrásaira, csatornáira és a menedzseri/szakértői tudás igénybevételével kapcsolatos véleményekre terjedt ki. Teljesen világosan nem különíthető el a menedzseri és a szakértői tudás minden esetben, mivel a gazdák felé irányuló információs szolgáltatások maguk sem választják ezt külön. A szakmai, kívülről érkező tudás elsősorban szakértői tudásként minősíthetjük, míg a térségben működő (ott is lakó) menedzserek által kínált tudás sem nélkülözi a mezőgazdasági szakmai tudás elemeit, ezek együttesen jelennek meg a menedzseri tudás elemeivel. Nem vizsgáltuk, de ennek feltehetően az is oka, hogy a szaktanácsadás felfogásában is változások következtek be, s a szakmai tudás közeledett a menedzseri tudáshoz és viszont (Kulcsár – Obádovics, 2000).

A felmérés során az információs csatornákról érdeklődtünk először, aminek eredményeiről az alábbi táblázat ad áttekintést.

2. táblázat: A gazdaságban végzett munkát segítő információk forrásai

Információ forrás	Említés gyakorisága (%)
Újság	47,7
Televízió	49,2
Internet	26,8
Elektronikus hírlevelek	6,9
Nyomtatott hírlevél	6,1
Szakkiadványok	13,8
Szakmai rendezvények	6,5
Szaktanácsadó	13,6
Más gazdálkodó	25,7
Személyi kapcsolatok, beszélgetések	27,1
Tapasztalat	16,1

A táblázat adatai több tanulsággal szolgálnak. Először, a tömegkommunikáció kiemelkedő aránya a szakértői tudás dominanciáját mutatja,

hiszen nehezen elképzelhető, hogy ezekben az eszközökben a helyi menedzserek szólnak meg. A menedzseri tudás az információk források között háttérbe szorul, legalábbis ami a gazdálkodást segítő információkat jelenti. A közvetlen elérést jelentő, s elsősorban a szakértői tudást tartalmazó források, hírlevelek, rendezvények szintén visszafogott szerepet játszanak. A szakkiadványok ennél jelentősebbek, de használatuk feltehetően réteg specifikus. A személyes kapcsolatokon keresztül jelentős gyakorisággal áramlik a gazdálkodói információ. Ezek a források, mint pl. A beszélgetések, más gazdálkodók nyújtotta információt nagy valószínűséggel sok esetben a tradicionális tudás kommunikációját támogatják.

Az egyes csatornák igénybevételének réteg specifikus jellegét vizsgáltuk az életkor és az iskolai végzettség alapján. Azt feltételeztük, hogy az életkor növekedésével, valamint az iskolai végzettség csökkenésével emelkedik a személyes kommunikációs csatornák hangsúlyozása. Az alábbi táblázatban csak az igénybevétel irányát jelezzük, és azt, hogy a változás szignifikáns volt-e, vagy sem. A kimaradt információs csatornák azt jelzik, hogy a gazdálkodók körében az életkort és az iskolai végzettséget tekintve ne volt lényeges kapcsolat.

3.táblázat: Az életkor és az iskolai végzettség hatása az egyes információs források használatára mezőgazdálkodási kérdésekben

Információ forrás	Az összefüggés iránya - nagyobb igénybevétel	Szignifikancia szint (chi ²)
Életkor		
Elektronikus hírlevél	fiatalabb	0,008
Nyomtatott hírlevél	fiatalabb	0,040
Televízió	idősebb	0,020
Internet	fiatalabb	0,000
Szakkiadvány	fiatalabb	0,007
Tapasztalat	idősebb	0,010
Iskolai végzettség		
Elektronikus hírlevél	magasabb	0,000
Gazdálkodó	alacsonyabb	0,029
Internet	magasabb	0,000
Szakmai rendezvény	Magasabb	0,030
Tapasztalat	alacsonyabb	0,037

A modernebb kommunikációs eszközök elsősorban a fiatalabb gazdálkodók között játszanak jelentősebb szerepet információ forrásként. Az idősebbek a televízióra és a tapasztalatra támaszkodnak. Közel ugyanaz a helyzet a magasabb iskolai végzettségűeknél, hol a szakmai rendezvény és az elektronikus hírlevél esetében jelentősen magasabb az igénybevétel, az alacsonyabb iskolai végzettségű gazdák saját és más gazdálkodók tapasztalataira hagyatkoznak.

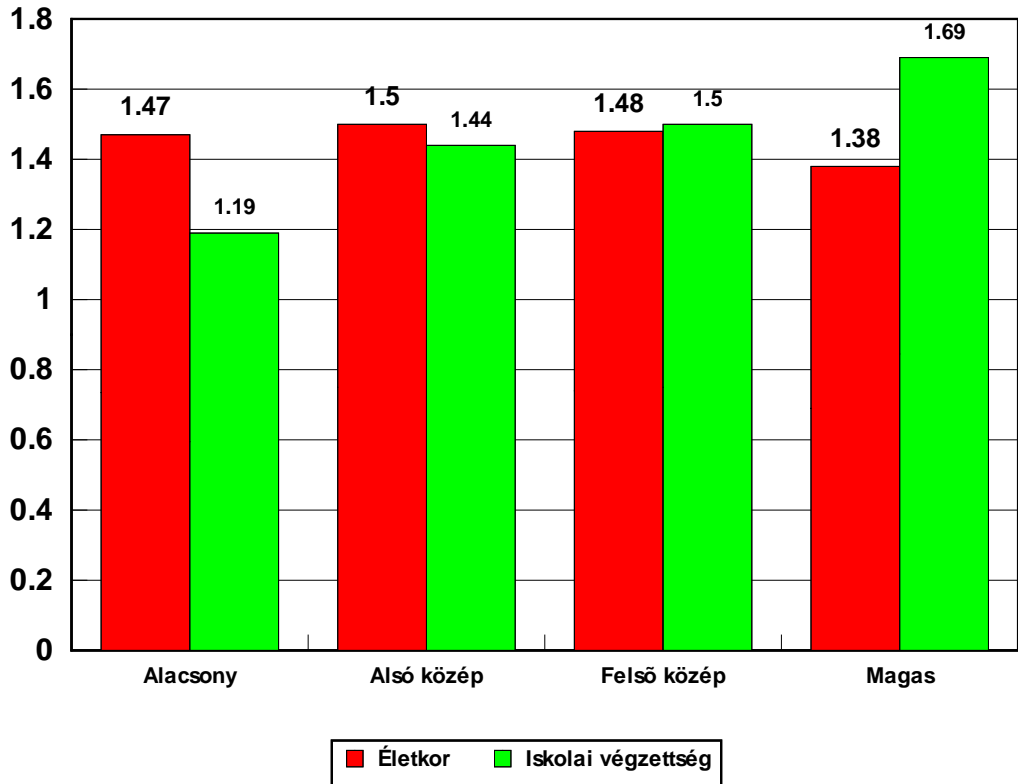
Ezek az eredmények alátámasztják feltételezésünket, másképpen szólva azt, hogy a szakértői és menedzseri tudás igénybevétele elsősorban a fiatalabb és magasabb iskolai végzettségű gazdálkodókra, a tradicionális tudás pedig inkább az alacsonyabb végzettségű és idősebb gazdálkodókra jellemző elsősorban.

3.2 A menedzseri tudás elfogadottsága

A menedzseri tudás keretébe tartozó információk igénybevételére ható társadalmi tényezőket az ún. "menedzseri tudás index" alkalmazásával is vizsgáltuk a gazdálkodók körében. A menedzseri tudás index azon alapszik, hogy a gazdálkodók számára mennyire elfogadható és használatos olyan információs forrás, amely elsősorban a vidékfejlesztési menedzserek tevékenységébe tartozik. A menedzseri tudás index értéke annál nagyobb, minél több menedzseri információforrást tart fontosnak maga számára a gazdálkodó.

A menedzseri tudás index átlagos értéke 1,46 ami azt jelenti, hogy a gazdálkodók átlagosan ennyi menedzseri tudás forrást tartottak maguk számára fontosnak. Mivel a maximális érték 6,00 volt, azt kell mondanunk, hogy a kérdezett gazdálkodók nem tartották különösebben fontosnak a menedzseri tudás használatát. A válaszolók 60,9%-a vagy egyet sem, vagy csak egy menedzseri információforrást tartott fontosnak, s hármat, vagy többet csak 7,1%-uk jelölt. Az életkor nem játszott szignifikáns szerepet a válaszok alakulásában. Ez a körülmény arra utal, hogy a fiatalabb kor önmagában nem jelenti a tradicionális tudás eltolódását a menedzseri tudás felé, ha a különböző tudások szükségességének megítélését vizsgáljuk. Pontosabban szólva a fiatalabb életkor nem jár együtt a menedzseri tudás felzárkózásával a tradicionális tudás mellé.

Ami viszont jelentős szerepet játszott a menedzseri tudás megítélésében az a kérdezett iskolai végzettsége volt. Ezt szemlélteti a következő ábra.

4. ábra: A menedzseri tudás fontosságára vonatkozó átlagos index pontszám alakulása életkor és iskolai végzettség szerint
(min:0 max 6)

Az iskolai végzettség hatása a menedzseri tudás pontszámának alakulására szignifikáns volt (sig:0,002), míg az életkoré nem (sig:0,493).

A menedzseri és a szakértői tudás iránti igény azon keresztül is vizsgálható, hogy a megkérdezett gazdák milyen mértékben igényelnének szaktanácsadói szolgáltatásokat, valamint a szaktanácsadói szolgáltatások közül melyeket tartanak fontosnak.

4. táblázat: A gazdasági szaktanácsadási szolgáltatás igénylők alakulása életkor és iskolai végzettség szerint (%)

Iskolai végzettség és életkori csoportok	Az igénylők aránya az egyes iskolai végzettségű csoportokban	Az igénylők aránya az egyes életkori csoportokban
Alacsony	35,7	57,6
Alsó közép	51,2	63,7
Felső közép	61,1	56,2
Magas	54,5	34,3
Szignifikancia szint	0,012	0,000

A szaktanácsadási tudást, szolgáltatást igénylők elsősorban a fiatalabb és a magasabb iskolai végzettségű csoportokból kerülnek ki. Azonban azt is látnunk kell, hogy közel a gazdálkodók fele nem igényli ezeket a szolgáltatásokat. Ez az összefüggés a tradicionális tudás domináló szerepére utal, s ebben a vonatkozásban mindegy, hogy ennek oka az anyagiak hiánya, vagy a gondolkodásmód elmaradottsága, vagy mind a kettő.

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy a szaktanácsadást igénylő gazdálkodók milyen mértékben a menedzseri tudás hiányát akarják pótolni, vagy a szakmai tudás hiányát érzik.

Az adatok azt mutatják, hogy elsősorban a termeléssel összefüggő tanácsadást (51,2%) igényelnének. A második és a harmadik helyen az előzőtől messze lemaradva négy menedzseri tudásfajta áll: a szervezés (19,1%), a pályázatkészítés (18,1%), a forrásszerzés (17,8%), és a szolgáltatások (14,4%). A többi menedzseri ismeretet ennél is kevesebben igényelnék: könyvelés (12,5%), pénzügyi tervezés (8,4%), reklám, marketing (8,4%) és jogi kérdések (7,2%). A feldolgozási ismereteket, mint szakértői ismeretet 14,4% igényelné.

A felkeresett gazdálkodók 55,7%-a egyáltalán nem igényelte a menedzseri tudás egyik fajtáját sem. Mielőtt azonban elkeserednénk láthatjuk azt, hogy több mint 40%-uk szívesen látná ezek közül valamelyiket, esetleg többet is.

A menedzseri tudás területeinek említése az életkorral és az iskolai végzettséggel is erősen összefüggött. Ezt szemlélteti az alábbi táblázat.

5. táblázat: A menedzseri tudás iránti igény erőssége a gazdálkodók életkora és iskolai végzettsége szerint (%)

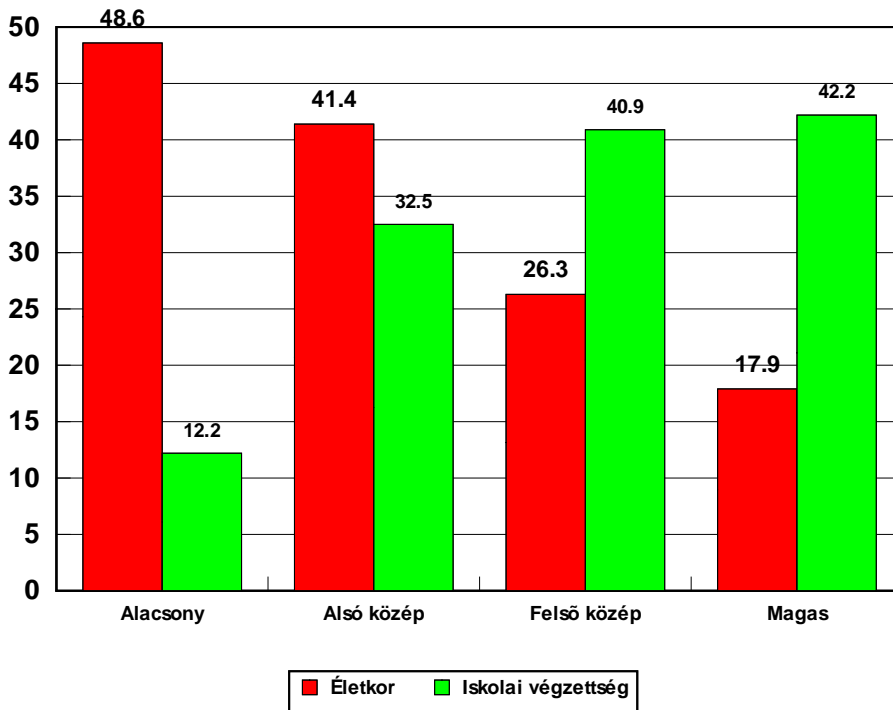
Életkori és végzettségi kategóriák	A menedzseri tudás iránti igény			Összesen
	Alacsony	Közepes	Magas	
Életkor (sig: 0,000)				
40 év alatt	51,7	29,7	18,6	100,0
41-50 év	39,7	39,0	21,3	100,0
51-60 év	56,2	27,7	16,1	100,0
60 év felett	82,0	13,0	5,0	100,0
Együtt	55,6	28,4	16,0	100,0
Iskolai végzettség (sig: 0,000)				
Elemi iskola	76,6	19,0	2,4	100,0
Szakiskola	61,1	28,1	10,9	100,0
Érettségi	46,0	30,3	23,7	100,0
Felsőfokú	51,1	33,3	15,6	100,0
Együtt	55,7	28,7	15,6	100,0

A fiatalabbaknál magasabb a menedzseri tudás iránti igény, s ugyanez figyelhető meg a magasabb iskolai végzettségűek körében is.

3.3 Menedzseri és szakértői tudás - üzleti alapon

A megkérdezett gazdálkodók nagy többsége nem lenne hajlandó fizetni a gazdasági, gazdálkodói szaktanácsadásért. Ők úgy gondolják, hogy vagy a körülményeik ezt nem teszik lehetővé, vagy a kapott információ nem áll arányban a befektetett összeggel, vagy mindkettő. A gazdálkodók mindössze 35%-a fizetne a kapott szaktanácsért, azaz anyagilag is értékelné a kapott menedzseri/szakértői tudást. A fizetési hajlandóságot tekintve a magasabb iskolai végzettségű gazdák körében lényegesen magasabb arány tapasztalható annak ellenére, hogy azt is

gondolhatnánk, hogy a magasabb (mezőgazdasági) iskolai végzettség nem teszi ezt szükségessé. Mint a korábbi esetekben, most is az iskolai végzettség és az életkor hatását vizsgáltuk.

5. ábra: A fizetési hajlandóság iskolai végzettség és életkor szerint

A különbségek markánsan jelentkeznek. A fiatalabb életkor és a magasabb iskolai végzettség valószínűsíti a fizetési hajlandóságot a menedzseri/szakértői tudás eléréseért. A szignifikancia szint igen erős: a életkor esetében 0,000, az iskolai végzettség esetében 0,003. Egy gazdasági képzésért való fizetési hajlandóság nő ugyan az iskolai végzettség emelkedésével, de a piaci érték megfizetésére csak 13,6% hajlandó a felsőfokú végzettségűek körében is. A gazdálkodók többsége itt is az alacsony mértékű fizetés mellett tört lándzsát (56,8%). A legalacsonyabb iskolai végzettségű gazdálkodók többnyire (54,8%) az ingyenességet preferálták.

3.4 Az eredmények összefoglaló áttekintése

A vidékfejlesztés szereplői igen nagy változatosságot mutatnak szervezeti jellegüket és funkcióikat és tevékenységüket illetően is. Tevékenységük időben is jelentősen változott. Voltak olyanok, mint például a Hargita Megyei Tanács, amely kezdetben a legerősebb szereplője volt a vidékfejlesztésnek a megyében. Ez azt jelentette, hogy a vidékfejlesztési folyamat a Megyei Tanács felülről történő kezdeményezésére indult el. Az idő múlásával új szervezetek jelentek meg, jellegük alapján nagyrészt non-profit szervezetek. Az országon túli, külső szervezeteknek a folyamat elindításában és később is igen lényeges szerepet játszottak. Ők képviselték a szakértői tudást, amelyet más szereplőkkel partnerségben adtak át a vidékfejlesztés más szereplőinek. Ha ezeket a szereplőket jellegük szerint csoportosítjuk, akkor a következő adatot kapjuk.

A vidékfejlesztés szereplői Hargita megyében a vizsgált időszakban:

- Megyei és országos államigazgatási szervezet (3)
- Non-profit szervezet (11)
- Szakértői szervezet (4)
- Külső, magyarországi szervezet (3)
- Tömegkommunikáció (sajtó) (3)
- EU (2)
- Vállalkozás (1)

Számosságot tekintve a civil szervezetek állnak az első helyen, ami azonban nem jelent jelentőségbeli rangsor is egyben. További sajátosság, hogy a civil szervezetek többsége nem kötődik kistérségekhez, hanem megyei, vagy annál tágabb működési területet mondhat magáénak. A megyei szakértői szervezetek erőteljes jelenlétére utal viszonylag magas számuk, de hatékonyságuk igen különböző volt. Fontos körülmény, hogy a sajtó is jelentős mértékben volt jelen. Az EU szereplők jelentősége számosságukat sokszorosán felülmúlta a vidékfejlesztés intézményeinek megteremtésében és a szakértők felkészítésében.

A szakértői tudásról megfogalmazott vélemények többsége azt jelzi, hogy a válaszolók szerint a szakmai tudás periférikus, mellékes helyzetbe került ebben a térségben. Figyelemreméltó ez a vélemény, mivel láthattuk, hogy számos szakértői szervezet, csoport igen komoly elméleti és módszertani munkát jelentetett meg, és úgy tűnik, hogy ezek hasznosulása nem volt megfelelő. Ez azt jelenti, hogy más tudásformákkal való kapcsolatuk esetlegesnek mondható. A megszólított szakértőktől a jelenlegi helyzet kezelésére kevés javaslat van, inkább a múltbeli példákat emelik ki. Nagyon erős az 1960-as évekből ismert népművelői modell hatása: mindenki ismerje meg a gazdálkodás alapjait, az általános oktatásba kell

visszavezetni az alapvető agrárismertetek oktatását. Az az elvárás fogalmazódik meg, hogy az agrárium iránti érdeklődés, illetve az agráriummal való foglalkozás mindenki számára legyen életvitelszerű foglalkozás. Kevés a véleményekben a konkrét, a mai helyzetben is kivitelezhető javaslat, inkább az a vélemény dominál, hogy „kell”, „kellene”, „szükséges”, a megfogalmazás ugyanakkor nagyon didaktikus. Szakértői tudás alatt nagyon sok esetben csak technológiai ismereteket értenek, illetve általános agrárismereteket. A véleményekben nem mutatható ki a más tudásformákkal való kapcsolat igénye, a szakértők úgy beszélnek, mintha a helyi tudás vagy a menedzseri tudás nem is létezne. Ez a tény már jelzi azt, hogy az egyes tudások szerves összekapcsolódásából eredő előnyök kihasználásának már a lehetősége sem adott. Mindamelllett a válaszokból az is kiderül, hogy maguk a szerepek is keverednek. Egyik szerep átnyúl a másikba, jelen esetünkben a tudományos tudás néhány alkalommal menedzseri tudás jelleget ölt. Mégis a legerőteljesebben az tűnik ki, hogy a tudományos tudás képviselői és a menedzseri tudás képviselői nincsenek azonos pozícióban. A tudományos tudás érdekérvényesítési képessége korlátozottabb.

Rátérve a menedzseri tudás jellemzésére, láthattuk, hogy teljesen világosan nem különíthető el a menedzseri és a szakértői tudás minden esetben, mivel a gazdák felé irányuló információs szolgáltatások maguk sem választják ezt külön. A szakmai, kívülről érkező tudás elsősorban szakértői tudásként minősíthetjük, míg a térségben működő (ott is lakó) menedzserek által kínált tudás sem nélkülözi a mezőgazdasági szakmai tudás elemeit, ezek együttesen jelennek meg a menedzseri tudás elemeivel

Ezek az eredmények alátámasztják feltételezésünket, másképpen szólva azt, hogy a szakértői és menedzseri tudás igénybevétele elsősorban a fiatalabb és magasabb iskolai végzettségű gazdálkodókra, a tradicionális tudás pedig inkább az alacsonyabb végzettségű és idősebb gazdálkodókra jellemző elsősorban.

A menedzseri tudás keretébe tartozó információk igénybevételére ható társadalmi tényezőket az ún. „menedzseri tudás index” alkalmazásával is vizsgáltuk a gazdálkodók körében.

A megkérdezett gazdálkodók nem tartották különösebben fontosnak a menedzseri tudás használatát. A fiatalabb kor önmagában nem jelentette a tradicionális tudás eltolódását a menedzseri tudás felé. Pontosabban szólva a fiatalabb életkor nem jár együtt a menedzseri tudás felzárkózásával a tradicionális tudás mellé. Ami viszont jelentős szerepet játszott a menedzseri tudás megítélésében az a kérdezett iskolai végzettsége volt.

A szaktanácsadási tudást, szolgáltatást igénylők elsősorban a fiatalabb és a magasabb iskolai végzettségű csoportokból kerülnek ki. Azonban azt is látunk

kell, hogy közel a gazdálkodók fele nem igényli ezeket a szolgáltatásokat. Ez az összefüggés a tradicionális tudás domináló szerepére utal, s ebben a vonatkozásban mindegy, hogy ennek oka az anyagiak hiánya, vagy a gondolkodásmód elmaradottsága, vagy mind a kettő.

A felkeresett gazdálkodók többsége egyáltalán nem igényelte a menedzseri tudás egyik fajtáját sem.

A gazdálkodók helyi tudása a szülők, illetve a helyi közösség tudására épül. A tudományos és a menedzseri tudással kapcsolatos álláspontjukat az alábbiak szerint foglalhatjuk össze.

- A tudás fontosságának formális elismerése, hangsúlyozása (jellegétől, tartalmától függetlenül). Ha pedig valamilyen oknál fogva úgy mond kötelező a „tudással” találkozni - például a menedzseri tudással való találkozás a kötelező képzés keretében – akkor nyíltan kimondják, hogy csak a diploma (projekt) érdekében tanulnak, illetve vesznek részt képzésen
- Néha explicit módon, máskor viszont burkoltan elhatárolódnak, elzárkóznak a más tudásformákkal való találkozástól. Ez megmutatkozik a képzésekkel kapcsolatos értékelésekben, a képzési programokról való távolmaradásban, valamint a helyi tudás és a tanfolyamok által kínált tudás szembeállításában.
- A „tudás” számukra csak nagyon általános szinten definiálódott. Tudásnak többnyire az agrártechnológiai eljárásokat, az eszközhasználattal kapcsolatos ismereteket és hasonlókat tekintik. Mindaz a saját tudás, amely a munkájukat szervezi/irányítja számukra többnyire nem tudásként (endogén és értékes adottságként) tételeződik, hanem napi rutinként, napi feladatként. Úgy érzékelik, hogy a saját agrárgyakorlatuk bele kell, hogy ágyazódjon a saját környezetükbe, egybe kell, hogy essen azoknak a gyakorlataival, akik a közvetlen környezetben még hasonló tevékenységet folytatnak. Ez egyben a más tudástípusoktól való elhatárolódáshoz vezet.
Általánosságban megfigyelhető tehát, hogy még mindig a tradicionális tudás van jelen legnagyobb arányban, s ehhez járul a szakértői és főként a menedzseri tudás elutasítottságának magas mértéke az idősebb és az alacsonyabb iskolai végzettségű gazdálkodói csoportokban.
- hanem napi rutinként, napi feladatként. Úgy érzékelik, hogy a saját agrárgyakorlatuk bele kell, hogy ágyazódjon a saját környezetbe, egybe kell, hogy essen azoknak a gyakorlataival, akik a közvetlen

környezetben még hasonló tevékenységet folytatnak. Ez egyben a más tudástípusoktól való elhatárolódáshoz vezet.

3.5 Új vagy újszerű tudományos eredmények bemutatása

Újszerű eredménynek számít, hogy a jelen kutatás a térségi vidékfejlesztési folyamatot a maga teljességében, holisztikusan próbálja megragadni, ami magába foglalja a folyamat történetiségét, a folyamat szereplőinek egymáshoz való viszonyát egyaránt.

Újszerűnek tekintem a dolgozatom abban a tekintetben, hogy a térségen először tematizálja a vidékfejlesztéssel kapcsolódó tudásformákat s egymáshoz való viszonyát.

A kutatás újszerű eredményének tekintem a tudásformák feltérképezését, elsősorban azt, hogy elkészült az 1990 előtti és a rendszerváltástól napjainkig tartó Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat teljes körű számbavétele. Hargita megye vidékfejlesztésgyakorlatának bemutatása új tudás létrehozását eredményezi. Mivel eddig ennek a folyamatnak az átfogó leírása nem történt meg, arra vállalkozhatom, hogy bemutatom a működés fontosabb állomásait, a fontosabb intézményi aktorokat, és azokat a térségi szakmai tematizációkat amelyek ezt a folyamatot jellemezték.

Újszerűnek tartom az ún. “menedzseri tudás index” alkalmazásával végzett vizsgálatot a gazdálkodók körében. A menedzseri tudás index azon alapszik, hogy a gazdálkodók számára mennyire elfogadható és használatos olyan információs forrás, amely elsősorban a vidékfejlesztési menedzserek tevékenységébe tartozik. A menedzseri tudás index értéke annál nagyobb, minél több menedzseri információforrást tart fontosnak maga számára a gazdálkodó.

A tudásformák szerinti elemzést újszerűnek tekintem térségben mivel hasonló elemzés korábban nem készült. Jelen elemzés kiinduló, tényfeltáró, megalapozást képezhet további kutatások számára.

Újszerű megközelítésnek tekintem a tudásformák találkozási fontosságának feltárását, bemutatását. A többféle módszerrel végzett kutatások révén bebizonyítottam, hogy a tudásformák egyidejű megjelenése, egymáshoz kapcsolódása, szinergiája elmaradt.

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

4.1 A kiinduló hipotézisek elfogadása vagy elvetése

A dolgozat célja az volt, hogy a Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat kontextusában mutassa be a tudásformák megjelenési módját, valamint az egyes tudásformák egymáshoz való viszonyát. A tudományos, a menedzseri és a tradicionális/helyi tudás megjelenési formáit vizsgálta, és mivel ezek a tudásformák nem programszerűen, nem tervezett módon jelentek meg és működtek, ezért feltárásuk, működési módjuk csak a megyei vidékfejlesztési folyamat alakulásához kapcsolatosan volt vizsgálható.

A kutatás hipotézisei a következők:

- a) A Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat kialakította a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudásformák számára a megjelenési lehetőségeket.*
- b) A térségre azonban nem jellemző, hogy kihasználná a különböző tudások együttműködése által nyújtotta lehetőségeket. A tudásformák egyidejű megjelenése elmaradt;*
- c) A tudásformák megjelenési módozatai véletlenszerűek, esetlegesek, változóak voltak. Ez alól kivételt képez a menedzseri tudás.*
- d) A tervezés, a programszerűség hiánya nem tette lehetővé azt, hogy a tudásformák között interakció alakuljon ki.*

A dolgozat eredményei kimutatják, hogy részben igazolódott a hipotézis, miszerint a Hargita megyei vidékfejlesztési folyamat kialakította a vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudásformák számára a megjelenési lehetőségeket.

Kistérségek alakultak, vidékfejlesztő szakiránnyal egyetemi oktatás létesült, megnőtt a mezőgazdasági ágazat iránti érdeklődés, a megye nagy ívű programokat indított, források váltak elérhetővé, de a folyamatnak legitim szakmai vagy intézményi képviselője nem alakult ki. A vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudásformák megjelenése és alakulása sokféle tényező hatására alakult, a tudásformák eltérő módon érvényesültek. A menedzseri tudás jelentősége a megye vidékfejlesztési folyamatában nagyobb mértékben függ a társadalmi folyamatok alakulásától, mint Erdély más részeiben, vagy egész Románia vonatkozásában. Ezek a társadalmi folyamatok néha pozitív módon befolyásolják a tudások alakulását, néha ellenkezőleg, gátat szabnak a fejlődésnek. A térségünk lakosai öntudatának fontos alkotóeleme a konzervativizmus, ami sok szempontból

erénynek számít, de ha fejlesztésről van szó, ellenállást jelent. A társadalmi folyamatok alakulása, a forrásközpontúság terjedése miatt a menedzseri tudást előtérbe hozta, és ez nem igazán használta a másik két tudásformát a tudásformák egyidejű megjelenése, szinergiája elmaradt.

A dolgozat készítése során végzett kutatások teljes mértékben igazolták feltételezésem, miszerint a térség nem tudta kihasználni az együttműködési munka nyújtotta lehetőségeket. A tudásokat megtestesítő/hordozó szereplők véleményekben nem mutatható ki a más tudásformákkal való kapcsolat igénye, a szakértők úgy beszélnek, mintha helyi tudás vagy a menedzseri tudás nem is létezne. A szakértői tudásról megfogalmazott vélemények viszont többsége azt jelzi, hogy a szakértői tudás periférikus helyzetbe került. A menedzseri tudás középpontba kerülése, a szakértői és a helyi/tradicionális tudás viszonylagos elhanyagoltsága jelzi a központi intézményekhez való kapcsolódás elsőbbségét, a helyi demokratikus törekvések háttérbe szorulását. A tradicionális tudás nem tud hasonlóképpen kapcsolatokat teremteni az intézményekkel, intézmény vezetőikkel. A tudományos tudást alulértékelik, nem igazán látják a jelentőségét. A menedzserek megítélésében kizárólag a saját tudásuk birtoklása és felhasználása jelentheti a fejlesztési folyamatokban a siker kulcsát, míg a tradicionális tudás számukra inkább a múltba gyökerező, helyi érdekességként még számon tartható ismeretekkel rendelkezik.

Az elemzés világosan kimutatja, hogy helytálló az a hipotézisem, miszerint a vidékfejlesztési folyamatban a tudásformák felbukkanása, működése esetleges és hullámszerű volt. A jelentkező nagyobb változásokra a tudásformákat megjelenítő szereplők különböző módon reagáltak, megjelenési módozataik is változóak, voltak. Annak ellenére, hogy a felhasznált források mérete nő (területalapú támogatások, pályázati források, LEADER stb.) projektek valósulnak meg, kérdéses, hogy van-e igazi vidékfejlesztési folyamat, átalakulás vagy csak forrásfelhasználás van.

Hipotézisem azon része is bizonyítást nyert, hogy a tervezés, programszerűség hiánya miatt a tudásformák valóban nem kapcsolódtak össze. Ma is hiányzik az ilyen interakció, a szereplők közti nyitottság a különféle tudásformák összekapcsolására, és ezért a vidékfejlesztési folyamat társadalomformáló szerepe térségünkben még mindig csekély. A földek visszaadása és a támogatások megjelenése a helyi tudást előtérbe hozta, de nem erősítette meg, a tudományos tudást gyakorlatilag kikapcsolta és a menedzseri tudás - középpontba kerülése ellenére - a másik két tudásforma nélkül nehezen érvényesül.

4.2 További megállapítások és javaslatok

A tudásformák találkozásának fontossága két szinten is megnyilvánul. Egyrészt szükséges, hogy valamennyi tudás hordozói kitekintést nyerjenek az országos és európai folyamatokra, és szakmai fórumokon, konferenciákon közösen is megismerjék a támogatások kereteinek országosan is elfogadott határait. A közös megismerést azért kell külön hangsúlyozni, mert számtalan példa volt már arra, hogy a vezetői szinten ismertetett és elfogadott szabályokat az alkalmazottak (akikre tulajdonképpen a megvalósítás felelőssége hárul) nem alkalmazzák. Ennek a tudástranszfernek a megszervezése (bár egyértelműen a program országos sikeréhez vezetne) akár regionális szinten működő hálózatokon belül is elképzelhető.

Másodsorban helyi szinten (megye, fejlesztési térség, kistérség) is szükséges, hogy a tudás mindenszintű birtokosai párbeszédet folytassanak. Erre jó alkalom lehet a stratégiakészítés időszaka, amikor az elképzeléseket hozzá kell illeszteni a helyi igényekhez és erőforrásokhoz, illetve a programok által felajánlott lehetőségekhez. De ennek az előkészítését megfelelő tapintattal és odafigyeléssel kell végezni, hiszen mindegyik tudásforma szerepe fontos a fejlesztési folyamatok különböző szakaszaiban, és térségnek szüksége van mindháromra.

Mégis a kutatások eredményeiből is az látszik, hogy szinte teljes a hiány a különböző tudásformák közötti átjárhatóság vonatkozásában. A szakértői tudás képviselői ritkán és keveset tudnak a menedzseri és hagyományos tudásról, a hagyományos tudás képviselői a másik kettőről. Az átjárhatóság hiányának legfőbb oka kulturális természetű, hiszen a különböző tudások képviselői merőben más kulturális környezetben vannak jelen. Nem mondható ki minden esetben, hogy ne lennének a szakértői tudás birtokosai között kis családi gazdálkodók, vagy azok leszármazottai, de életvitelük és gondolkodásmódjuk a legtöbb esetben – és itt hangsúlyos tisztelet a kivételeknek – attól eltávolodott. A különböző tudásformák közötti átjárhatóságot olyan intermedier személyek helyzetbe hozása biztosíthatja, akik ismereteik révén ezt az átjárást a különböző tudásformák – és az mögötte meghúzódó merőben eltérő életformák – között képesek biztosítani. Ők lehetnek azok, akik mindkét tudásforma birtokában képesek az adott

lokalitásban is érvényes – átadható és hasznosítható – szakértői tudást szintetizálni.

Ilyen típusú vegyes tudást leginkább vidéki, gazdálkodói környezetből érkező fiatalok közép- és felsőfokú oktatása révén lehet elérni. Természetesen ehhez kellően komplex képzési és mentorállási programra van szükség, ahol a fiatalok nem csak megszerzik a korszerű (szakértői, menedzseri) tudásformákat, de egyúttal a rendszer kezeli azokat a mentális akadályokat is, mint amilyen a falusi fiatalok körében általános alacsony önértékelés, a gazdálkodói életforma alacsony presztízsértéke. Az az oktatási rendszer, ami e két terület egyikét kihagyja, vagy nem működteti hatékonyan, kudarcra van ítélve.

A felnőtt korú gazdálkodók tudása a szakértői tudással a formális oktatás minimalizálása és a gyakorlatias tudásátadás előtérbe helyezése révén egészíthető ki. Sokkal inkább a gyakorlatias tanfolyamok és cserelátogatások segíthetnek az új ötletek, helyi innovációk terjedésében, semmint az „iskolapadban” történő elméleti tudásátadás.

5. A TÉZISFÜZETBEN HIVATKOZOTT IRODALMAK JEGYZÉKE

- 1) BIRÓ A. Z. – TIBOLDI I. (2012): Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1. Státus Kiadó, Csíkszereda.
- 2) BIRÓ Z. Z. (2006): Szándék és valóság. Változó identitás egy sóvidéki településen. TÉR-Könyvek 1. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- 3) BRUCKMEIER, K.(2004): CORASON. Framework for the Analysis of Rural Sustainable Development. Theoretical and conceptual framework input paper.
- 4) BRUCKMEIER, K. – KOPYTINA, M. (2006): Sustainable rural development – How does it affect rural societies in Europe and the third world? 42-71.p.Collection of papers of international conference: Coutryside – Ourworld, Cesky Krumlov, 2006.03.01.-03.
- 5) BRUCKMEIER, K. (2009): Sustainability between Necessity, Contingency and Impossibility. In: *Sustainability* 2009, 1, 1388-1411. p.
- 6) CSURGÓ B. – KOVÁCH I. – KUCEROVÁ, E. (2007): Hatalom és tudás az európai vidékfejlesztésben. 137-157. p. In: KOVÁCH I. (Szerk.): *Vidékiek és városiak. A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon.* L'Harmattan – MTA PTI.
- 7) G. FEKETE É. (2008): A fejlődés és versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben.130-152. p. In: LENGYEL I. – LUKOVICS M. (Szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében.* JATE Press, Szeged.
- 8) HAAN, H. de – LONG, N. (Eds.) 1997): *Images and Realities of Rural Life.* Van Gorcum.
- 9) KELEMEN E. – MEGYESI B. – NAGY KALAMÁSZ I. (2007): A tudásinterakció szerepe a vidéki térségek fenntartható fejlesztésében. 121-136. p.In: KOVÁCH I. (Szerk.) *A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon.* L'Harmattan – MTA PTI, Budapest.
- 10) KOSZTA Cs. J. (2004b): Kistérségi körkép – a térségmenedzserek szemszögéből. 79-174. p.In: *Vidékfejlesztés Hargita megyében.* Regionális Képzési Központ, Alutus Kiadó, Csíkszereda.
- 11) KOVÁCS D. –KULCSÁR L. (2010): Vidékfejlesztési ismeretek. Kriterion Könyvkiadó. Kolozsvár.
- 12) KULCSÁR L. – SZÉKELY Cs. (2014): Bevezető tanulmány. In: KULCSÁR L. (Szerk): *Az erdészeti és agrárszektorban történő klímaváltozás gazdasági-társadalmi hatásának elemzése, monitorozása.* Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.

- 13) KULCSÁR L. – OBÁDOVICS Cs. (2000): Rural Extension in the Present Concept of Rural Development. Proceedings of the 2nd Conference on Central and Eastern European Agricultural Extension. Eger, Hungary. Szent István University.
- 14) LOWE, P. – MURDOCH, J. – WARD, N. (1995): Networks in Rural Development: Beyond Exogenous and Endogenous Models. In: VAN DER PLOEG, J. D. – VAN DIJK, G. (Eds): *Beyond Modernization. The Impact of Endogenous Rural Development*. Van Gorcum
- 15) MARSDEN T. (2006/b): New questions and challenges for rural development and agri-food policies: lessons and convergences from the European experience. Paper presented at the Institute for Transport and Rural Research, University of Aberdeen, Friday 8th December 2006.
- 16) MÁTÉFFY M.(2004): A Hargita megyei kistérségi szerveződési folyamat öt éve. 13-30. old. In: BIRÓA. Z. – KOSZTA Cs. J. – MÁTÉFFY M. (Szerk.): *Vidékfejlesztés Hargita megyében*. Regionális Képzési Központ, Alutus Kiadó, Csíkszereda.
- 17) TOMKA J. (2009): A megosztott tudás hatalom. Harmat Kiadó, Budapest.
- 18) VAN DER PLOEG, J. D. (2003): *The Virtual Farmer*. Van Gorcum.
- 19) VAN DER PLOEG, J. D. (2006): Agricultural Production in Crisis, in: Cloke, P.T., T. Marsden and P.H. Mooney, *Handbook of Rural Studies*, Sage, London, pp 258-277
- 20) VAN DER PLOEG, J. D. (2009): *The New Peasantries*. Earthscan. London - Sterling.
- 21) VAN DER PLOEG, J. D. – LONG, A. (Eds) (1994): *Born from within. Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development*. Van Gorcum.
- 22) VAN DER PLOEG, J. D. – VAN DIJK, G. (Eds) (1995): *Beyond Modernization. The Impact of Endogenous Rural Development*. Van Gorcum.
- 23) VAN DER PLOEG, J. D. et al. (2000): Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. In: *Sociologia Ruralis*, 40 (4), p 391-408.
- 24) VAN DER PLOEG, J. D. – MARSDEN, T. (2008): *Unfolding Web. The dynamics of regional rural development*. Van Gorcum.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

Tudományos publikációk (könyvek, könyvrészletek, jegyzetek)

BIRÓ A. Zoltán, KOSZTA Csaba János, **MÁTÉFFY Mária** (2004): (szerk.) *Vidékfejlesztés Hargita megyében*, Csíkszereda: Alutus Kiadó, ISBN 973-86142-9-5, 213 p.

Lynette SIKIC-MICANOVIC, **Mária MÁTÉFFY** (2005): (szerk.) *New countryside, culture, local governace and sustainability in rural development*, Csíkszereda: Alutus, ISBN 973-7875-08-7, 236 p.

Magyar nyelven megjelent jegyzet/jegyzetrészlet

Mária MÁTÉFFY (2006): *Helyi szereplők vidéken*, CSÁK L. (Szerk.) (2006): Régió. Vidék. Fejlesztés. Regionális Képzési Központ, Státusz Kiadó és Nyomda, Csíkszereda. ISBN 973-8311-90-x, 240-249 p.

Idegen nyelven megjelent tudományos folyóirat cikk

Lynette SIKIC-MICANOVIC, **Mária MÁTÉFFY** (2005): *The role of agricultural extension in the economic development of Harghita County's rural area*, *New countryside, culture, local governace and sustainability in rural development*, Csíkszereda: Alutus, ISBN 973-7875-08-7, 75-96 p.

Mihai GIDEA, **Maria MATEFY** (2010): *Leader Axis Engine For Rural Development In The European Union*, megjelent a *Scientific Papers. "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"* Volume 10 (3) 1, Bucharest, Rc&DPH, PRINT ISSN 1844-5640, 161-165 p.

Maria MATEFY, Csaba János KOSZTA, Mihai GIDEA (2010): *The microeregional programme in Harghita County, in behalf of LEADER*, *Scientific Papers. "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"* Volume 10 (3) 1 Bucharest, Rc&DPH, PRINT ISSN 1844-5640, 219-224 p.

Magyar nyelven megjelent tudományos folyóirat cikk

MÁTÉFFY Mária, MIKLÓSSY Enikő (2007-12): *A romániai kisparcellás termeléstől a biogazdálkodásig*, Budapest, Falu (a magyar vidékfejlesztők folyóirata)2007 ősz, AGROINFORM, 0237-4223 ISSN, 91-100 p.

Tudományos konferenciákon elhangzott előadások konferencia kiadványban megjelentetve

Idegen nyelvű konferencia:

MÁTÉFFY Mária (2005): *The role of agriculture in the economic development of Harghita County's rural area*

Book of abstracts, XXI Congress of European Society for Rural Sociology, Keszthely, 12, ISBN 963 460 902 3, 165 p

Magyar nyelvű konferencia:

MÁTÉFFY Mária (2010): *A vidékfejlesztés múltja és jövőbeni lehetőségei Hargita megyében*

Hegyi kaszálók – a biológiai sokféleség és a hagyományos kultúra találkozási pontjai, Konferencia, Gyimesközéplak, Románia, 2010. június 7-9

Konferencia kiadvány: Hegyi kaszálók – a biológiai sokféleség és a hagyományos kultúra találkozási pontjai, 57-59 p. www.mountainhaymedows.eu

Egyéb folyóirat cikkek

MÁTÉFFY Mária (2006): *A mezőgazdasági szaktanácsadás – Erdélyi Gazda-2000-6 Kolozsvár, ISSN-5040*

MÁTÉFFY Mária (2001): *Románia Közép Fejlesztési régiója- helyzetkép és kilátások- Közgazdász Fórum, szeptember, IV. évfolyam ISSN 1582-1986, 3. szám, 5 p.*

MÁTÉFFY Mária (2002) *A Szaktanácsadás szükségessége Hargita Megyében- a Regionális Képzési Központ által kiadott-Vidékfejlesztés-hírlevélben*

MÁTÉFFY Mária(2002): *Az Európai Közösség I,II,II,IV rész-Megyeháza című havilap, II évfolyam 1, 2, 3, 4 szám*

MÁTÉFFY Mária (2001): *A mezőgazdaság privatizációja Erdélyben-*, Székelyudvarhely, ISSN/ISBN, 46 p.

MÁTÉFFY Mária (2002), *Kistérségek- a szerveződési folyamat szakmai értékelése*, Megyeháza II évfolyam 2 szám,

MÁTÉFFY Mária (2013), *A jó példák mozdítanak előre az agrárinnovációt*, Vidék és Versenyképesség, Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Status Kiadó, Szerkesztette Biró A. Z, Magyar F, 259-263 p.

Részvétel kutatási témákban (külső kutatási források, megbízások)

Kassay János, Krézsek (Hajdu) Katalin, **Mátéffy Mária**, Páliné Keller Csilla, Rodics Gergely, Süket Zsombor (2010): *Plan de Dezvoltare Locală Gal Csík (Csík HACs Vidékfejlesztési terve)*, 172 p. (31-62, 126-172)

Konferencia szervezőbizottság tagja/vezetőtagja

4TH AUTUMN SCOOOL OF RURAL SOCIOLOGY, Csíkszereda, 2004. szeptember 16-22

SZÉKELYFÖLD – JÖVŐKÉPÜNK EURÓPA KÜSZÖBÉN,

Konferencia Csíkszereda, 2005. május 13

TÉRSÉGI FORESIGHT-ÚJ LEHETŐSÉGEK Konferencia, Csíkszereda 2006. június 2

TÉRSÉGI INNOVÁCIÓ: A HELYZETKÉPTŐL A STRATÉGIÁIG, Konferencia, Csíkszereda, 2007. május 25

KULTÚRA, TÉRSÉG, JÖVŐKÉP konferencia, Csíkszereda, 2008. május 9

VIDÉKFEJLESZTÉSI KONFERENCIA, VÁSÁR és a JÓ GYAKORLATOK BEMUTATÁSA

A Közép-Kelet Európai Vidékfejlesztő Központ tapasztalatcsere látogatása, Csíkszereda, 2009. április 2-5. között.